

Het Humanistisch Verbond

Een huis voor humanisten

Amsterdam

Keizersgracht 604

► Bert Gasenbeek *Historicus*

33

‘Op zondag 17 februari 1946 was er uit het gehele land grote belangstelling voor de oprichtingsvergadering van het Humanistisch Verbond (HV). Niet alleen uit het gehele land, maar ook uit alle lagen van het Nederlandse volk was men gekomen. Dit betekent dat het humanisme in deze tijd niet enkel een zaak is van personen van studie en wijsgerige ervaring. Het humanisme is de grondslag van veler leven, een waarheid die niet enkel langs intellectuele weg te verwerven is. Het is de waarheid van ons leven.’

Met deze optimistische woorden deed het kersverse verenigingsblad *Mens en Wereld* verslag van de oprichtingsvergadering, die plaatsvond op de Keizersgracht 604 te Amsterdam. Het moet er levendig aan toe zijn gegaan; met een strijkkwartet, de nodige toespraken en een voordracht uit de apologie van Socrates. Jaap van Praag (1911–1981), jarenlang voorzitter van het HV, sloot zijn rede *De noodzaak van een humanistisch verbond* af met de woorden: ‘We zouden op dit historisch moment tekortschieten, indien we hiervoor de verantwoordelijkheid niet aanvaardden.’ Hij doelde hiermee op de noodzaak van het geestelijk weerbaar maken van mensen na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog. In de pers kon men over de oprichting lezen: ‘Het Humanistisch Verbond, dat ter dezer dagen is opgericht in Amsterdam, stelt zich ten aanzien van het buitenkerkelijk deel van het Nederlandse volk ten doel de verdieping van het geestelijk leven en de medewerking aan den geestelijke wederopbouw van het land.’

Op Keizersgracht 604, waar de voormalige verzetskrant *Vrij Nederland* huisde, gonsde het in de eerste naoorlogse jaren van de politieke, sociale en culturele activiteiten. Op 9 februari 1946 werd hier bijvoorbeeld de oprichtingsvergadering van de PvdA gehouden. Het pand uit 1670 heeft een rijke geschiedenis. Voordat de vader van Anne Frank rond 1923 op dit adres ging wonen als vennoot van de firma M. Frank & Zonen, zat er bijvoorbeeld de motorenfabriek van de firma Lewenstein in. En speling van het lot: tijdens de bezetting werd het in 1943 gerestaureerd

om onderdak te bieden aan de Duitse nationaalsocialistische jeugdherbergcentrale! Direct na de oorlog trok *Vrij Nederland* in het pand. Jaap van Praag, een van de oprichters van het HV, was redacteur bij *Vrij Nederland*; niet toevallig waarschijnlijk dat juist hier het HV werd opgericht.

33

Tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog groeide bij ongodsdienstige mensen als Jaap van Praag, Garnt Stuiveling, Jan Brandt Corstius en vele anderen, het besef dat er een aparte niet-politieke vereniging moest komen, die ongodsdienstigen een levensbeschouwelijk dak zou kunnen geven en zou strijden voor een gelijkwaardige positie ten opzichte van godsdienstige mensen. Veel ongodsdienstigen vonden namelijk dat ze als tweederangsburgers behandeld werden. Bij de oprichting sprak Van Praag over de 'grote' en de 'kleine' strijd van het humanisme. De 'grote' strijd was gericht op het bieden van 'een huis voor humanisten', oftewel een geestelijk dak voor buitenkerkelijken met een voornamelijk impliciet humanistische levensbeschouwing. Maar het HV wilde ook met andere groeperingen – waaronder zeker ook de kerken, want het was nooit antigodsdienstig – de strijd met het nihilisme in de samenleving aanbinden.

Een kleine groep bestuurders zette zich dag en nacht in voor het Verbond. Zij wisten daarbij goed gebruik te maken van de netwerken waarin ze zaten om daar met argumenten en in dialoog hun 'kleine' strijd voor gelijkberechtiging te voeren. Door aan te tonen dat mensen zonder geloof niet direct mensen zonder moraal zijn, droegen ze sterk bij aan de emancipatie van ongodsdienstigen. In het land werden plaatselijk afdelingen opgericht, veelbetekenend 'gemeenschappen' genoemd, waar regelmatig bijeenkomsten werden gehouden. Ook kwam er een eigen blad en was er een goed beluisterd humanistisch praatje op de zondagochtend.

De meeste energie werd in het begin gestoken in de 'kleine' strijd voor gelijkberechtiging van buitenkerkelijken met godsdienstige mensen. Het ging daarbij om een aantal vormen van praktisch humanisme, zoals humanistische geestelijke verzorging in het leger, de gevangenen en in de gezondheidszorg en een eigen humanistische omroep. Die gelijkberechtiging gold ook het realiseren van ontwikkelings samenwerking op humanistische grondslag en het humanistisch vormingsonderwijs.

Het HV maakte in die strijd dankbaar gebruik van dezelfde wapens die de katholieken en protestanten in hun eigen emancipatiestrijd hadden gehanteerd. Namelijk non-interventie in elkaars invloedssfeer, en in het

